

Такі архівні відомості мають знати викладачі, вчителі, козаки, щоб у процесі ведення дружньої дискусії вміло висловлювати свої думки, аргументовано й логічно їх відстоювати; приваблювати до себе студентів і учнів, результативно впливати на їх розвиток.

А для цього він зобов'язаний мати не лише гарну підготовку напередодні дискусії, а й необхідні копії наукових статей, архівних документів, ілюстрацій тощо.

Ми не зосереджували своєї уваги на тих багатьох документах, що на сьогодні викликають сумніви у відповідальних дослідників козацької доби, але ж і їх потрібно добре знати та вміло використовувати у процесі впровадження в навчання творчо-діалогічного методу.

Організація педагогом навчання з розвитку навичок ведення дружньої дискусії стає для студентів, молодих козаків і підлітків тим чинником, який стимулює їх до самостійної праці, самоосвіти; вдосконалює уміння спілкуватися, вести бесіду; сприяє мотивації належної ініціативи і пізнавальної активності.

Практичну значимість нашої наукової й водночас навчально-методичної праці вбачаємо у тому, що узагальнюючи типові правила ведення товариської дискусії, ми на конкретному матеріалі показуємо викладачеві й молодому вчителю як потрібно налаштовувати учня на ведення продуктивного діалогу, виявляти, обґрунтувати й переосмислювати окремі етапи життя Петра Калнишевського.

Висновки. Використання численних наукових джерел і копій архівних документів у процесі проведення евристичних бесід, дискусій, диспутів, прес-конференцій з питань ув'язнення останнього кошового отамана Запорозької Січі мотивують викладачів до розробки й вдосконаленню лекційних і практичних занять; пошуку шляхів модернізації навчально-виховного процесу у вищому та загальноосвітньому закладі, сприяють більш якісному засвоєнню історичного матеріалу.

Література

1. Арват Ф.С. Культура спілкування: навч.- метод. посібник / Ф.С. Арват, С.В. Коваленко, П.М. Щербань – К.: ІЗМН, 1997. – 328 с.
2. Грибовський Владислав. Петро Калнишевський / Владислав Грабовський – Київ : 2007. –72 с.
3. Петро Калнишевський та його доба. Документи та матеріали. – К.: 2009. – 432 с.
4. Яворницький Д.І. Запорозжя в залишках старовини і переказах народу./ Д.І. Яворницький – Ч. II. Дніпропетровськ : Арт-Прес, 2005

УДК 371.314.6:371.32:94:372.48

Спик Л.І.

кандидат історичних наук,
ст.викладач кафедри історії України
Сумського державного педагогічного
університету ім.А.С.Макаренка

ВИКОРИСТАННЯ ПРОЕКТНИХ ТЕХНОЛОГІЙ ПРИ ВИВЧЕННІ КРАЄЗНАВЧОГО МАТЕРІАЛУ НА УРОКАХ ІСТОРІЇ

У статті дається характеристика проектної технології, заснованої на впровадженні в учбовий процес методу проектів - цільових завдань, рішення яких забезпечує спроектований кінцевий результат, оволодіння учнями знаннями, уміннями і навичками в процесі виконання практичних завдань.

Ключові слова: проектні технології, краєзнавство.

Епик Л.И. Использование проектных технологий при изучении краеведческого материала на уроках истории.

В статье дается характеристика проектной технологии, основанной на внедрении в учебный процесс метода проектов – целевых заданий, решение которых обеспечивает спроектированный конечный результат, овладение учениками знаниями, умениями и навыками в процессе выполнения практических заданий.

Ключевые слова: проектные технологии, краеведение.

Епик Л. Using of project technologies for the study of study of a particular region.

Article brightly described project technology, that is based on project method –aim tasks, solution of which form final result: getting of some knowledge, skills, acquired habit, while practical tasks.

Author analyzed private experience of using such educational technology based on mastering of local history information at the History lesson.

Keywords: project technologies, study of a particular region.

Нині в освіті України відбувається процес, спрямований на удосконалення традиційних методик і методів роботи з учнями, пошуку й розробки нових альтернативних технологій, більш ефективних, оптимальних, результативних, ніж ті, що існували в минулому. Здійснюється поступовий перехід до особистісно зорієнтованих технологій навчання, які б сприяли самореалізації учня на основі природних даних і розвитку здібностей.

Історія є одним з небагатьох навчальних предметів, який через ознайомлення з минулим людства, не тільки формує світогляд, але надає можливість людині почувати себе соціально активним елементом світу. На нашу думку, вивчення на уроках історії краєзнавчого матеріалу надає учню можливість відчувати причетність до історії країни через аналіз подій, біографій людей, що відбувалися/проживали на території його міста, села. Вивчення регіональної історії можливість уникнути ефекту виключеності з історичного процесу, виховує розуміння того, що історія країни складається і тісно пов'язана саме з історією регіону-міста-села. Для учнів часто є несподіваним відкриття, що в минулому їх земляки були відомими історичними особами, мали загальнодержавний авторитет у різних галузях суспільного життя. Це сприяє вихованню патріотизму і зацікавлення історією власного народу і країни.

Аналіз літератури з теми дозволяє зробити висновки щодо методу проектів з точки зору понять “метод”, “методика”, “технологія”.

У психолого-педагогічній літературі поняття “педагогічна технологія” має понад 300 формулювань. Автори навчально-методичного посібника “Освітні технології” пропонують визначення, згідно з яким педагогічна технологія розглядається як “системний метод планування, застосування й оцінювання всього процесу навчання й засвоєння знань шляхом обліку людських і технічних ресурсів і взаємодії між ними для досягнення найефективнішої форми навчання”. Це закономірне функціонування системи “педагог – середовище – учень” у визначених умовах навчання [6, с.22]. За визначенням О.Пометун і Л.Пироженко, педагогічна технологія – “комплекс, що складається із запланованих результатів; засобів оцінки для коригування та вибору оптимальних методів, прийомів навчання для конкретної ситуації; розробленого вчителем на цій основі набору моделей навчання”. Це коригування системи “планування результатів – блок мотивації та організації учнів – дія засобів навчання (процес навчання) – блок контролю якості засвоєння” [7, с.26]. Технологію від методики відрізняють два моменти: гарантія кінцевого результату й проектування майбутнього навчального процесу. Технологія, на відміну від методики, не припускає варіативності, із неї не можна викинути якісь елементи [7, с.26]. Педагогічна технологія – “це проект і реалізація системи послідовного розгортання педагогічної діяльності, спрямованої на виховання вільної, відповідальної особистості як суб’єкта й проектувальника життя”. Вона розробляється “на основі конкретної філософії, методології освіти, в основі яких – цільові установки, зорієнтовані на очікуваний результат” [2, с.10].

Метод – це сукупність операцій оволодіння певною сферою практичного чи теоретичного знання, тією чи іншою діяльністю; це шлях пізнання, спосіб організації процесу пізнання. Є.Полат писав, що якщо ми говоримо про метод проектів, то маємо на увазі саме спосіб досягнення дидактичної мети через детальну розробку проблеми (технологію), яка має завершитися досить реальним, практичним результатом [7, с.2]. За визначенням С.Сисоевої, метод проектів є однією з педагогічних технологій, “яка відображає реалізацію особистісно орієнтованого підходу в освіті (саме педагогічною технологією, хоча у назві технології використовується слово “метод”) і сприяє формуванню уміння адаптуватися до швидкозмінних умов життя людини постіндустріального суспільства” [9, с.126].

Таким чином ознаками методу проектів є наступні:

- самостійна діяльність учнів (індивідуальна, парна або групова), яку вони виконують упродовж визначеного відрізка часу;
- розв’язання проблеми, яка передбачає використання різноманітних методів, засобів навчання, інтегрування знань, умінь із різних галузей науки, техніки, творчості;
- “відчутність” результатів виконання проекту (якщо це теоретична проблема, то конкретне її рішення, якщо практична
  - конкретний результат, готовий до впровадження);
  - використання педагогом сукупності дослідницьких, пошукових, творчих за своєю суттю методів, прийомів, засобів [6, с.150];
  - не пасивне, а активне сприйняття “навчання через дію”;
  - зміщення акцентів у діяльності з формального запам’ятовування на активне мислення;
  - застосування “принципів” (загальнодидактичних або частковометодичних) лише за необхідності (мається на увазі їх доцільність у конкретних ситуаціях проектування) [5, с.477];
  - планування доцільної (цілеспрямованої) діяльності у зв’язку з вирішенням якого-небудь навчального шкільного завдання в реальних життєвих обставинах [4, с.353];
  - проблематичний акт, приведений у виконання до кінця в його природній установці [8, с.403];
  - творча діяльність, проблемна за формою представлення матеріалу, практична за формою його застосування, інтелектуально насичена за змістом, яка відбувається в умовах постійного конкурсу думок (І.Зимня) [2, с.14];
  - орієнтування учня на актуалізацію наявних знань і набуття нових для активного включення в проектувальну діяльність у соціокультурному середовищі [12, с.1];
  - розвиток пізнавальних, творчих навичок і вмінь, що потребують самостійного конструювання знань та орієнтації в інформаційному просторі [1, с.1];
  - практика особистісно орієнтованого навчання, що враховує в процесі навчання конкретного учня, його вільний вибір та особисті інтереси [10, с.3];

- не інтеграція фактичних знань, а застосування знань і набуття нових, часом шляхом самоосвіти [3,с.16];

- не тільки набуття учнями нових знань, а й освоєння способів діяльності;
- обов'язкова презентація отриманих результатів [11, с.1]

Метод проектів як педагогічна технологія складається з певної кількості кроків-операцій, які виконують відповідні завдання. Метою й завданнями методу проектів є:

1) створити умови під час освітнього процесу, за яких його результатом є індивідуальний досвід проектної діяльності учня;

2) навчити учнів здобувати знання самостійно, застосовувати їх для розв'язання нових пізнавальних і практичних завдань;

3) сприяти учневі в здобутті комунікативної компетентності, тобто здатності працювати в групах, рольової компетентності, тобто спроможності виконувати соціальні ролі;

4) розширити коло спілкування дітей, знайомити їх з іншими культурами, різними точками зору на одну проблему;

5) сприяти розвиткові умінь учнів користуватися дослідницькими прийомами (оперувати інформацією, висувати гіпотези, робити висновки тощо) [6, с.150-151];

6) стимулювати інтерес учнів до визначеної проблеми, прагматичну зацікавленість до практичного застосування отриманих результатів;

7) формувати прогностичні уміння й навички учнів;

8) сприяти створенню соціально значущих ситуацій у процесі живого спілкування дитини з оточенням і через це впливати на психологічний розвиток учня ;

9) озброїти дитину інструментарієм для вирішення життєвих проблем, пошуку й досліджень у життєвих ситуаціях;

10) формувати спеціальні й загальнокультурні знання та вміння учнів;

11) стимулювати ініціативність, рішучість, навички співробітництва;

12) розвивати логічне мислення [8, с.6] .

Розробляючи концептуальні положення методу проектів, виділяємо такі його функції:

1) пізнавальну (під час проектування учні здобувають нові знання та вміння);

2) ціннісно-орієнтаційну (спрямованість діяльності людини на певні цінності називається ціннісною орієнтацією);

3) комунікативну (навички спілкування в групі, необхідність презентувати результати діяльності з проектування);

4) практичну (діяльнісний аспект проектування);

5) функцію гуманізації (особистість учня стає епіцентром діяльності вчителя);

6) критеріально-оціночну (зовнішнє оцінювання, оцінювання вчителем, цінування учнями відбувається за встановленими заздалегідь критеріями) [11, с.5].

Застосовуючи метод проектів при вивченні краєзнавчого матеріалу на уроках історії, виокремлюємо наступні етапи:

1. Підготовка (визначення теми й мети проекту).

2. Планування:

а) визначення джерел, засобів збору, методів аналізу інформації, засобів представлення результатів;

б) встановлення критеріїв оцінки результату й процесу.

3. Збір інформації (робота з архівними матеріалами, літературою, анкетування, експеримент).

4. Аналіз результатів, формулювання висновків).

5. Подання й оцінка результатів (усний, письмовий звіт, оцінка результатів і процесу дослідження).

Робота з краєзнавчою тематикою передбачає пошуковий, дослідницький і аналітичний напрями, тому учитель повинен чітко розмежувати власну діяльність та роботу учнів і запропонувати наступні кроки з проектування:

- вибір теми проекту, його типу, кількості учасників;

- учителю необхідно продумати можливі варіанти проблем;

- попереднє обговорення теми і визначення напрямів діяльності (запитань, ситуацій тощо) ;

- розподіл задач по групах, обговорення можливих методів дослідження, пошуку інформації, творчих рішень;

- самостійна робота учасників проекту щодо вирішення індивідуальних чи групових дослідницьких, творчих задач;

- захист проектів; колективне обговорення, експертиза, оголошення результатів зовнішньої оцінки, формулювання висновків.

Застосування проектної технології при вивченні краєзнавчого матеріалу надає можливість готувати невеликі за обсягом проекти, які можна використовувати на уроках «Наш край», довгострокові проекти, в результаті яких створюються презентації або відеофільми, успішно використовуються в експозиціях шкільного музею при проведенні екскурсій, позакласних заходів тощо.

Авторський досвід використання проектного методу при вивченні краєзнавчого матеріалу ґрунтувався на створенні великих проектів, які використовувалися і на уроках «Наш край», і під час проведення екскурсій у шкільному музеї. Загалом автором разом з учнями 9-11 класів було створено 3 проекти – «Місто Шостка і Шостенський порохований завод у ХУІІІ – на початку ХХ ст.», «М.М.Неплюєв і Хрестовоздвиженське братство», «Гамалієвський Харлампієвський монастир – історія і сучасність».

Проект «М.М.Неплюєв і Хрестовоздвиженське братство» мав наступні завдання:

Тип проекту: дослідницький, груповий, довгостроковий (проект розробля-вся учнями 10 класу протягом 3 місяців).

Мета проекту:

- на основі аналізу архівних матеріалів, історичної літератури дослідити біографію М.М.Неплюєва, показати основні віхи діяльності Хрестовоздвиженського братства, його внесок в освіту і культуру України к.ХІХ – поч.. ХХ ст..

- відшукати людей, доля яких, або їх родин, була пов'язана із Хрестовоздвиженський братством.

Практичний результат проекту: мультимедійна презентація «М.М.Неплюєв і Хрестовоздвиженське братство», експозиція в шкільному музеї, збір матеріалів і документів про життя і творчість І.С.Абрамова, краєзнавця, історика, одного із випускників школи М.М.Неплюєва.

Застосування проектних технологій при вивченні краєзнавчого матеріалу на уроках історії дозволяє учням відчувати себе дійсно пошуковцями, стимулює інтерес до вивчення і аналізу історичних документів, дозволяє сконструювати цілісну картину історичного розвитку, нерозривність історичного процесу.

Література

- 1.Активні методи навчання // <http://users.kpi.kharkov.ua/lre/bde/ukr/pedde/active.htm>
- 2.Єрмаков І.Г. Компетентнісний потенціал проектної діяльності // <http://www.library.edu-ua.net/>
- 3.Загуменнов Ю., Шелкович Л., Шварц Г. Особистісно зорієнтовані технології в освіті // Підручник для директора. –2005. – № 9-10. – С. 10-24.
- 4.Кильпатрик У. Несколько заключительных вопросов // Метод проектов: традиции, перспективы, житевые результаты: Практико-зориєнтований збірник. – К.: “Департамент”, 2003. – С. 353.
- 5.Левин Л. Новые пути школьной работы (Метод проектов в Америке) // Метод проектов: традиции, перспективы, житевые результаты: Практико-зориєнтований збірник. – К.:“Департамент”, 2003. – С. 431-487.
6. Освітні технології: Навч.-метод. посіб. / О.М. Пехота, А.З. Піктенко, О.М. Любарська та ін.; За ред. О.М. Пехоти. – К.:2000.- 278 с.
- 7.Пометун О., Пироженко Л. Інтерактивні технології навчання // Відкритий урок. – 2003. – № 3-4. – С. 19-27.
- 8.Рубинштейн М.М. Метод проектов // Метод проектов:традиції, перспективи, житевые результаты: Практико-зориєнтований збірник. – К.: “Департамент”, 2003. – С. 397-411.
- 9.Сисоева С. Особистісно зорієнтовані технології: метод проектов // Підручник для директора. – 2005. – № 9-10. – С. 25-31.
- 10.Столяренко Г., Дем'яненко О. Чи можна застосовувати проектні технології на уроках літератури? // Українська мова та література. – 2005. – № 45. – С. 3-5.
- 11.Чанова М.В. Метод проектов в системе проблемного обучения проектов // Сибирский учитель.–2003.– №1./<http://www.ioso.ru/distant/project/eth%20project/metod%20pro.htm>
- 12.Чанова М.В. Некоторые теоретические аспекты реализации метода проектов // Сибирский учитель. – 2002. – №6. // <http://www.ioso.ru/distant/project/meth%20project/metod%20pro.htm>

УДК 37.01: 372.882. 893

Слесик К.М.

Комунальний вищий навчальний заклад
«Харківська академія неперервної освіти»

ПОДОЛАННЯ РОЗРИВУ МІЖ МОРАЛЬНОЮ СВІДОМІСТЮ І ПОВЕДІНКОЮ У ПРОЦЕСІ НАВЧАННЯ ГУМАНІТАРНИХ ДИСЦИПЛІН

У статті розкриваються причини розбіжності між моральною свідомістю і поведінкою школярів, запропоновані принципи формування етичної культури та способи їх реалізації.

Ключові слова: етична культура, моральна свідомість, моральні відносини, моральна поведінка, професійна підготовка вчителя.

Слесик К.М. Преодоление разрыва между моральным сознанием и поведением в процессе обучения гуманитарным дисциплинам.

В статье раскрываются причины расхождения между моральным сознанием и поведением школьников, предложены принципы формирования этической культуры и способы их реализации.

Ключевые слова: этическая культура, моральное сознание, моральные отношения, моральное поведение, профессиональная подготовка учителя.

Slesik K.

Overcoming of break between moral consciousness and behavior in the process of educating to humanitarian disciplines.

In the article reasons of divergence open up between moral consciousness and behavior of schoolchildren,